

KS. ANDRZEJ KOWALCZYK

Gdańskie Seminarium Duchowne

Ewangelia Marka przesłaniem o królestwie zrealizowanym

Streszczenie: Termin „królestwo” ma w Ewangeliach podwójne znaczenie: oznacza królestwo, które ma nadejść (w przyszłym eonie), oraz królestwo już obecne (w eonie teraźniejszym). W Ewangelii Marka to drugie znaczenie jest szczególnie podkreślone. Marek nie zamieszcza w swojej Ewangelii wiele przypowieści (znajdujących się w Ewangelii Mateusza), które mówią o królestwie przyszłym i termin „królestwo” odnosi przede wszystkim do teraźniejszości. W jego kazaniu w rozdziale czwartym paralelnym do kazania w przypowieściach w Mt 13 wszystkie przypowieści odnoszą się do królestwa już zrealizowanego, natomiast w Mt tylko cztery na siedem: o ziarnku gorczycy i zaczynie, o skarbie i perle. Marek częściej niż Mateusz używa terminu „ewangelia”. W tym wypadku jest pod wpływem Księgi Pocieszenia z Iz 40-55, gdzie termin ten występuje kilkakrotnie (w formie rzeczownikowej i czasownikowej). I właśnie w Księdze Pocieszenia przyjście Boga głoszone jako „dobra nowina” przedstawione jest w czasie teraźniejszym. Podkreślając królestwo zrealizowane Marek jest też pod wpływem listów św. Pawła. Jeśli św. Paweł pisze o królestwie to najczęściej o królestwie już obecnym. Dlaczego Marek czyni ze swojego dzieła przesłanie o królestwie, które już jest? Oprócz wyżej wymienionych powodów trzeba jeszcze dodać jeden: jest on prawdopodobnie przekonany, że przesłanie o królestwie zrealizowanym ułatwi jego przyjęcie przez pogan, do których dzieło swoje adresuje.

Słowa kluczowe: Ewangelia według św. Marka, gatunek literacki Ewangelii św. Marka, założenia redakcyjne Ewangelii św. Marka, praca redakcyjna św. Marka

Wprowadzenie

Termin „królestwo” występuje w Ewangeliach w podwójnym znaczeniu: jako królestwo teraźniejszego eonu, oraz królestwo eonu przyszłego. Marek podkreśla bardzo królestwo w tym pierwszym znaczeniu, usuwa z Mateusza wiele tekstów o królestwie przyszłym. Dlaczego? Prawdopodobnie robi to pod wpływem Księgi Pocieszenia oraz pod wpływem listów św. Pawła. Uważa on, że skoncentrowanie się na królestwie, które już jest, bardziej sprzyja przyjęciu Ewangelii przez pogan.

1. Idea królestwa Bożego w ST

Jezus mówi o królestwie Bożym do Żydów, którzy jako naród uważali siebie

za królestwo Boga. Idea królestwa Bożego jest zakorzeniona w ST, ale trzeba dodać, że jest to idea powstała raczej późno. W okresie poprzedzającym ustanowienie monarchii w Izraelu niewiele mówi się w Izraelu o Jahwe-Królu. Wprawdzie już w najstarszej tradycji kultowej izraelskiej spotykamy obraz Jahwe zasiadającego na tronie - takim widzialnym tronem Jahwe była Arka Przymierza, lub otaczające ją cheruby (por. 1 Sm 4,4; 2 Sm 6,2) - ale Bóg nie jest określany terminem „król” (melek). Wydaje się, że teksty w Pięcioksięgu mówiące o godności królewskiej Jahwe odzwierciedlają tradycję z okresu monarchii, np. tekst pieśni dziękczynnej po przejściu Morza Czerwonego: „Jahwe jest królem na zawsze, na wieki” (Wj 15,18). Być może brak początkowo rozwiniętej idei Jahwe-Króla w Izraelu wynika stąd, że Izraelici spotykali się z ubóstwianiem panujących królów w Mezopotamii, Egipcie, a także starożytnym Kanaanie. Władcy kananejscy uzasadniali swoją władzę pokrewieństwem z jednym z czczonych tam bogów, albo głównym bóstwem, które uważane było za króla pozostałych bogów. Reakcja religii jahwistycznej na tego rodzaju kult była różna: odrzucenie, ale także podporządkowanie Jahwe wszelkiego kultu. Ta ostatnia tendencja przejawia się w Ps 82,1, gdzie Bóg Izraela ukazany jest jako najwyższy sędzia w „zgromadzeniu bogów”. W ST bóstwa te straciły swój autorytet, a później w ogóle egzystencję.

Wprowadzenie monarchii w Izraelu stworzyło problem stosunku władcy ziemskiego do Jahwe. Problem został rozwiązany w ten sposób, że Jahwe będzie mu Ojcem, on zaś będzie Mu synem (2 Sm 7,14). Jahwe sam wybiera króla i pozwala mu uczestniczyć w swojej władzy. Znakiem wyboru jest namaszczenie. Tekst Księgi Kronik przypisuje Bogu inicjatywę ustanowienia króla i przy tej okazji nazywa naród izraelski „królestwem” Jahwe: „Osadzę go w moim domu i w moim królestwie na zawsze, a tron jego będzie utwierdzony na wieki” (1 Krn 17,14).

Teologia królewskiej godności Bożej zaczyna się rozwijać dopiero od czasów reformy Jozjasza, a zwłaszcza w czasie niewoli babilońskiej. Ezechiel w imieniu Jahwe ogłasza: „Oto Ja będę panował nad wami mocną ręką i wyciągniętym ramieniem” (Ez 20,33-34), natomiast Deutero-Izajasz zapowiada Izraelowi radość tymi słowami: „Twój Bóg zaczął królować” (Iz 52,7c). Prorocy po niewoli babilońskiej zapowiadają nadzwyczajną ingerencję Boga-Jahwe w dzieje nie tylko Izraela, ale całego świata, będzie to ingerencja zbawcza przeciwko niesprawiedliwości. W Iz 24,23 czytamy: „Księżyc się zarumieni, słońce zawstydzi, bo zakróluje Jahwe Zastępów na górze Syjon i w Jeruzalem”. Jeremiasz zaś mówi: „Jahwe jest prawdziwym Bogiem, jest Bogiem żywym i Królem wiecznym. Gdy się gniewa, drży ziemia, a narody nie mogą się ostać wobec Jego gniewu” (Jr 10,10).

Upadek dynastii Dawida, z którą łączyła się obietnica wiecznego panowania, sprawia, że prorocy coraz wyraźniej wiążą odrodzenie królestwa Jahwe z osobą idealnego króla. Już Izajasz przedstawia go jako władcę pokoju i sprawiedliwości (por. Iz 9,6). Jeremiasz mówi o nim jako o odrośli Dawidowej, która będzie panowała na ziemi jako król (por. Jr 23,5). Ezechiel przedstawia go jako nowego Dawida,

jedynego pasterza i króla (por. Ez 37,24).

Jest szczęście Psalmów (47; 93; 96-99), które w sposób szczególny wysławiają Jahwe jako Króla. Ale ciągle dyskutuje się nad tym, jak należy rozumieć w tych Psalmach królestwo Jahwe: czy chodzi o królestwo przeszłe, czy teraźniejsze, czy eschatologiczne.

Ps 47 pochodzi prawdopodobnie z okresu po niewoli babilońskiej i łączy się z inauguracją kultu w odbudowanej przez Zorobabela świątyni:

„1 Kierownikowi chóru. Psalm synów Koracha.

2 Wszystkie narody klaskajcie w dłonie,

Wykrzykujcie Bogu głosem radosnym!

3 Albowiem Jahwe Najwyższy i Straszny,
jest królem wielkim nad całą ziemią.

4 podbijał ludy pod władzę naszą,

A narody położył pod nasze stopy.

5 Wybrał nam dziedzictwo nasze -

Dumę Jakuba, którego On miłuje. Sela.

6 Wstąpił Bóg wśród radosnych okrzyków,

Jahwe wśród brzmienia trąb.

7 Śpiewajcie naszemu Bogu, śpiewajcie!

8 Albowiem Bóg jest królem całej ziemi,

Śpiewajcie pouczającą pieśń.

9 Króluje Bóg nad narodami.

Bóg siedzi na swym świętym tronie”.

Należy zwrócić uwagę na uniwersalizm królestwa Jahwe. Autor Psalmu wysławia Boga za to, co uczynił Izraelowi, że podbił różne narody i oddał pod rządy Izraela, w ten sposób okazał władzę nad innymi narodami. Jest On Królem całej ziemi. Królestwo Jahwe uznają wszyscy. Psalmista zapowiada, że wszystkie narody dołączą się do ludu Abrahama (nastanie jedna owczarnia i jeden pasterz).

Stary Testament mówi w sposób wyraźny o dwóch eonach panowania Boga: teraźniejszym i przyszłym (nowym). W eonie teraźniejszym Jahwe jako Król uznany jest tylko przez Izraela, tylko Izrael przyjął Jego Prawo. Dlatego Samuel mówi do Izraelitów: „Jahwe jest królem waszym” (1 Sm 12,12). Jednak prorocy pouczają, że w przyszłości Jahwe objawi wszystkim narodom swoją chwałę i zostanie uznany przez wszystkie narody jako Król. Deutero-Izajasz zapowiada królestwo uniwersalne, w którym wszystkie narody zostaną zbawione i będą cieszyć się radością (Iz 40,9-11; 51,5 itd.). Daniel mówi: „W czasach tych królów Bóg nieba wzbudzi królestwo, które nigdy nie ulegnie zniszczeniu. Jego władza nie przejdzie na żaden inny naród. Zetrze i zniweczy ono wszystkie te królestwa, samo zaś będzie trwało na zawsze“ (Dn 2,44). Prorok Zachariasz zapewnia: „Jahwe będzie królem nad całą ziemią“ (Za 14,9).

Trzeba podkreślić, że królestwo Jahwe w ST jest ukazane jako rzeczywistość

ziemska, niezależnie od eonu ma ono miejsce zawsze na ziemi.

Izraelici w czasach Chrystusa modlili się o nadejście królestwa Jahwe w modlitwie qaddisz.

2. Pojęcie królestwa Bożego w Ewangeliach

Temat królestwa Bożego jest niewątpliwie jednym z głównych w nauczaniu Jezusa w Ewangeliach synoptycznych. Szczególnie jest on rozwinięty w Ewangelii Mateusza, gdzie jest mu poświęcony cały rozdział trzynasty. Jeśli chodzi natomiast o Ewangelię Jana, królestwo Boże wspomniane jest tylko dwa razy - w dialogu Jezusa z Nikodemem, w rozdziale trzecim.

Zarówno Mateusz jak i Marek (ale nie Łukasz) łączą ściśle z tematem królestwa Bożego początek publicznego nauczania Jezusa w Galilei. Mateusz pisze: „Odtąd począł Jezus nauczać i mówić:>Nawracajcie się, albowiem bliskie jest królestwo niebieskie<” (Mt 4,17). „Odtąd” tzn. od uwięzienia Jana i przybycia Jezusa do Galilei; o tych wydarzeniach Mateusz pisze wcześniej, w wierszach 12-13. Marek streszcza Mateuszowe wiersze 12-13 i 17: „Gdy Jan został uwięziony, Jezus przyszedł do Galilei, by głosić dobrą nowinę Bożą. Mówił:>Czas się wypełnił i królestwo Boże się zbliżyło. Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię<” (Mk 1,14-15). Marek zmienia też termin „królestwo niebieskie” na „królestwo Boże”.

Termin „królestwo niebieskie” występuje, jeśli chodzi o Ewangelie, wyłącznie u Mt (33 razy). Terminu „królestwo Boże” Mateusz używa 4 razy, Marek 14 razy, a Łukasz 32 razy. Na ogół uważa się, że Mateusz używa terminu „królestwo niebieskie” (właściwie „niebios” - basileia ton ouranon), aby nie wymawiać imienia „Bóg” zgodnie ze zwyczajem żydowskim.

Nie sądzimy jednak, aby Mateusz używał terminu „królestwo niebios” pod wpływem zwyczaju żydowskiego. Gdyby nie chciał on używać imienia Bóg, nie użyłby cztery razy terminu „królestwo Boże”. Termin ten u Mateusza wiąże się prawdopodobnie z typologią wyjścia. Termin „królestwo niebieskie” lepiej niż ten drugi określa cel nowego wyjścia - życie z Bogiem w wieczności, w niebiosach. W pismach NT niebo jest niekiedy nazywane „ojczyzną” i „dziedzictwem wierzących”; por. Fil 3,20; 1 P 3,12; Hbr 11,16.

3. Podwójny sens terminu „królestwo Boże (niebios)”

Jak już powiedzieliśmy, królestwo Boże (niebios) jest jednym z głównych tematów w Ewangeliach synoptycznych. I tutaj także - jeśli chodzi o czas przyścia - jest ono umiejscowione w dwóch eonach, w czasie teraźniejszym oraz przyszłym, Jezus Chrystus (Mt 4,17), a jeszcze przed Nim Jan Chrzciciel (Mt 3,2), i później apostołowie (Mt 10,7) używają tej samej formuły: „Bliskie jest królestwo niebieskie”. „Bliskie” - w znaczeniu „już obecne”. W polemice z faryzeuszami Jezus stwierdza: „Lecz jeśli ja mocą Ducha Bożego wyrzucam złe duchy, to istotnie przyszło już

do was królestwo Boże” (Mt 12,28). Marek usuwa to zdanie (por. Mk 3,22-30). Jezus poucza, że nie należy oczekiwać jakichś znaków na niebie. Na pytanie faryzeuszów, kiedy przyjdzie królestwo Boże, Jezus odpowiada: „Królestwo Boże nie przyjdzie dostrzegalnie, i nie powiedzą: Oto tu jest, albo tam. Królestwo Boże jest bowiem pośród was“ (Łk 17,21). Mateusz i Marek nie posiadają tego tekstu. To nie znaczy jednak, że żadne znaki nie towarzyszą przyjściu królestwa. Marek wspomina o „nowej nauce Jezusa z mocą”. Przepowiadaniu Jezusa towarzyszyły nadzwyczajne czyny i znaki. Uzdrawienia i wypędzanie złych duchów są znakami królestwa. Jezus sam powołuje się na swoje czyny jako znaki: „Lecz jeśli ja mocą Ducha Bożego wyrzucam złe duchy, to istotnie przyszło już do was królestwo Boże” (Mt 12,28). Na swoje czyny Jezus zwraca też uwagę uczniom Jana: „Idźcie i oznajmijcie Janowi, co słyszycie i widzicie: ślepi widzą, chromi chodzą...” (Mt 11,4). Dlatego apostołowie, którzy widzą cuda Jezusa i słyszą Jego naukę, powinni być szczęśliwi, widzą bowiem i słyszą to, co chcieli widzieć i słyszeć prorocy i sprawiedliwi w ubiegłych pokoleniach (Mt 13,16). Królestwo Boże przychodzi z Jezusem i w Jezusie, objawia się ono w uzdrowieniu człowieka z choroby fizycznej oraz duchowej, objawia się ono w zwycięskiej walce z szatanem, w wypędzaniu złych duchów. W Jezusie i przez Jezusa Bóg panuje już nad światem i szatanem. W Nim działają już zbawcze moce Boga.

W Ewangelii Jana mamy nawet mowę o elementach eschatologicznych królestwa takich jak sąd i przejście z życia do śmierci w aspekcie teraźniejszości: „Zaprawdę, zaprawdę, powiadam wam, kto: Kto słucha słowa mego i wierzy w Tego, który mnie posłał, ma życie wieczne i nie idzie na sąd, lecz ze śmierci przeszedł do życia. Zaprawdę, zaprawdę, powiadam wam, że nadchodzi godzina, nawet już jest, kiedy to umarli usłyszą głos Syna Bożego, i ci, którzy usłyszą, żyć będą“ (J 5,24-25). Kto uwierzył, już znalazł się w królestwie Bożym.

Niemniej królestwo jest według Jezusa - jak już powiedzieliśmy - także rzeczywistością przyszłą, w jakimś sensie jeszcze ono nie nadeszło. Jego przyjście będzie połączone z triumfalnym, drugim przyjściem Jezusa na ziemię. O królestwie przyszłym mówi Jezus przede wszystkim w Ewangeliach synoptycznych, w mowie eschatologicznej; por. Mt 24,29-30: „Zaraz też po ucisku owych dni słońce się zamieci i księżyc nie da swego blasku; gwiazdy zaczną padać z nieba i moce niebios zostaną wstrząśnięte. Wówczas ukaże się na niebie znak Syna Człowieczego, przychodzącego na obłokach niebieskich z wielką mocą i chwałą“. Wejście do królestwa poprzedzi sąd: „I zgromadzą się przed Nim wszystkie narody, a On oddzieli jednych od drugich, jak pasterz oddziela owce od kozłów... Wtedy odezwie się Król do tych po prawej stronie: >Pójdźcie, błogosławieni Ojca mego, weźcie w posiadanie królestwo, przygotowane wam od założenia świata<“ (Mt 25,32-34).

4. Nauka o dwóch aspektach królestwa w przypowieściach w Mt

Jezus wyjaśniał, czym jest królestwo Boże, posługując się przypowieściami. Naj-

więcej przypowieści o królestwie znajdujemy w Ewangelii Mateusza; cały rozdział trzynasty jego Ewangelii poświęcony jest królestwu; mamy tam siedem przypowieści. W Mk są dwie przypowieści o królestwie (z odpowiednim tytułem), a w Łk cztery.

Z przypowieści też wynika, że królestwo jest rzeczywistością już obecną a jednocześnie przyszłą. To, że królestwo jest rzeczywistością teraźniejszą, mówi Jezus w tzw. przypowieściach wzrostu: przypowieści o siewie (Mt 13,1-23), o ziarnku gorczycy i zaczynie (Mt 13,31-35), o chwaście (Mt 13,14-30) i o sieci (Mt 13,47-50). Wszystkie one wskazują, że Jezus założył już fundamenty królestwa Bożego i ono rozwija się już na ziemi. Ale z dwóch przypowieści - o chwaście (Mt 13,14-30) i o sieci (Mt 13,47-50) – wynika, że królestwo Boże będzie miało drugi etap, nastąpi on po sądzie na końcu świata.

5. Prawo moralne królestwa

Oprócz przypowieści w Mt 13 drugim obszernym zbiorem tekstów na temat królestwa Bożego jest Kazanie na Górze w Mt 5-7. Mamy tutaj wyłożone prawo królestwa Bożego w jego aspekcie teraźniejszym. O ile z przypowieści wynika, że królestwo jest darem Bożym dla człowieka, Kazanie na Górze mówi nam, że człowiek otrzymując ten dar nie jest bynajmniej zwolniony od podporządkowania się pewnym wymaganiom. Chrystus mówi: „Jeśli wasza sprawiedliwość nie będzie większa niż uczonych w Piśmie i faryzeuszów, nie wejdziecie do królestwa niebieskiego“ (Mt 5,20). Wyższość ta polega na doskonalszym podporządkowaniu się woli Boga: nie może to być tylko formalne zachowanie pewnych przepisów. Cała zaś wola Boga w stosunku do człowieka streszcza się w dwóch przykazaniach miłości Boga i bliźniego znanych już Izraelitom. Dlatego Chrystus może powiedzieć, że nie znosi Prawa. Pełnienie woli Boga jest czymś w królestwie Bożym, w Kościele, absolutnie istotnym. W zakończeniu Kazania Jezus poucza: „Nie każdy, który mi mówi: >Panie, Panie!<, wejdzie do królestwa niebieskiego, lecz ten, kto spełnia wolę mojego Ojca, który jest w niebie“ (Mt 7,21).

6. Wpływ Księgi Pocieszenia (Iz 40-55) na redakcję Mk

W Księdze Izajasza 40-55 znajdują się prorocтва o przyjściu Boga i głoszeniu Ewangelii. Czasownikowa forma od „euaggelizō” występuje dwa razy w Iz 40,9:

Iz 40,9 Wstąpże na wysoką górę
zwiastunko dobrej nowiny (ho euaggelizomenos) w Syjonie!
Podnieś mocno swój głos zwiastunko dobrej nowiny (ho euaggelizomenos)
w Jeruzalem!

Dodajmy, że słówko to występuje także w: Iz 52,7: 60,6; 61,1 oraz w Ps 95,3,

oraz, że Jezus sam do siebie odnosi prorocstwo z Księgi Izajasza o głoszeniu Ewangelii:

Iz 61,1 Duch Pana Boga nade mną,
bo Pan mnie namaścił.
Posłał mnie, by głosić dobrą nowinę (euaggelisasthai) ubogim,

Łk 4,18 Duch Pański spoczywa na Mnie,
ponieważ Mnie namaścił i posłał Mnie,
abym ubogim niósł dobrą nowinę (euaggelisasthai),

W Starym Testamencie znajdują się więc nie tylko prorocstwa o Mesjaszu, ale także o głoszeniu Ewangelii. Marek bierze je pod uwagę, pod ich wpływem przepracowuje on niektóre teksty przejęte od Mt, a także dodaje nowe. Przede wszystkim swoje dzieło nazywa „Ewangelią”: „Początek Ewangelii o Jezusie Chrystusie, Synu Bożym” (Mk 1,1). Prawdopodobnie Jezus używał tego terminu, znajduje się on także w innych Ewangeliach, ale Marek bardziej go podkreśla, czyni to niewątpliwie pod wpływem wyżej zacytowanych prorocstw z Księgi Izajasza. Według Marka działalność Jezusa jest wypełnieniem tych prorocstw.

Termin „euaggelion” występuje w Ewangelii Marka 8 razy, w Ewangelii Mateusza 4 razy, Łukasz używa tego terminu 2 razy w Dziejach i raz występuje on w Apokalipsie. Warto dodać, że jest to termin ulubiony przez Pawła, w jego listach występuje on aż 57 razy, w listach Piotra tylko raz. Czasownik „euaggelidō” występuje w listach Pawłowych 21 razy, w listach Piotra 3 razy, w Ewangelii Mateusza jeden raz, w Ewangelii Łukasza 10 razy i w Apokalipsie 2 razy. Jest możliwe, że termin „ewangelia” stał się ulubionym terminem Marka pod wpływem św. Pawła, a także pod jego wpływem Marek zainteresował się Księgą Poczieszenia.

Na samym początku swojego dzieła Marek cytuje tekst z początku Księgi Poczieszenia:

Mk 1,3 Głos wołającego na pustyni:
Przygotujcie drogę Panu,
Dla Niego prostujcie ścieżki.

Iz 40,3 Głos się rozlega: „Drogę dla Pana
przygotujcie na pustyni,
wyrównajcie na pustkowiu
gościniec naszemu Bogu!”

Pierwsze wystąpienie Jezusa w swojej Ewangelii Marek też wiąże z Księgą Poczieszenia: „Gdy Jan został uwięziony, Jezus przyszedł do Galilei i głosił Ewangelię Bożą. Mówił: Czas się wypełnił i bliskie jest królestwo Boże. Nawracajcie się

i wierzcie w Ewangelię” (Mk 1,14-15).

Iz 40,2 Przemawiajcie do serca Jeruzalem
i wołajcie do niego,
że czas jego służby się skończył”,

Mateusz nie wspomina czasu ani Ewangelii: „Odtąd począł Jezus nauczać i mówić: „Nawracajcie się, albowiem bliskie jest królestwo niebieskie” (Mt 4,17).

Nie ulega więc żadnej wątpliwości, że Marek zabierając się do pisania Ewangelii miał Księgę Pocieszenia przed oczami¹.

7. Temat przyjścia Boga z mocą w Mk

W tekstach o pierwszym wystąpieniu Jezusa w Galilei (Mt 4,17 i Mk 1,14-15) treścią głoszenia Jezusa jest królestwo. Marek bardzo mocno podkreśla, że Jezus działał i nauczał (głosił królestwo) z mocą. I w tym wypadku Marek jest pod wpływem Księgi Pocieszenia w Księdze Izajasza.

Iz 40,9b Podnieś mocno twój głos,
zwiastunko dobrej nowiny w Syjonie!
Powiedz miastom judzkim:
„Oto wasz Bóg!”

40,10 Oto Pan Bóg przychodzi z mocą...

Zgodnie z powyższym tekstem Marek w tytule Ewangelii zaznacza, że jest to Ewangelia Syna Bożego (Mk 1,1), a następnie królestwo utożsamia z przyjściem Syna Bożego z mocą. Marek w przeciwieństwie do Mateusza rozpoczyna opis działalności Jezusa od perykopy o uzdrowieniu opętanego w synagodze w Kafarnaum (1,21-28). Mateusz nie ma tej perykopy, a Łukasz umieszcza ją w 4,33-37. Świadkowie cudu według Marka pytają się: „Co to jest? Nowa jakaś nauka z mocą...” (Mk 1,27).

Moc Jezusa objawia się w cudach i egzorcyzmach. Temat „moc Jezusa” występuje w części pierwszej Ewangelii Marka – do zapowiedzi męki i zmartwychwstania (Mk 8,22-26) – aż w co drugiej perykopie, natomiast w drugiej części Ewangelii występuje on prawie w co czwartej perykopie.

W tekstach o dobrej nowinie w księdze Izajasza określone są także cechy, jakie

¹ Według R. Schecka Marek w każdym z ośmiu pierwszych rozdziałów swojej Ewangelii robi aluzję do Księgi Izajasza. Zob. Scheck, R., *Isaiah in the Gospel of Mark I-VIII*, Vellejo 1994. Również R. E. Watts uważa, że na Ewangelię Marka wpłynęły prorocтва o nowym wyjściu z Księgi Izajasza. Zob. Watts, R. E., *Isaiah's New Exodus in Marc*, Grand Rapids, Baker 2000.

posiadać będzie królestwo.

Iz 52,7 O jak pełne wdzięku na górach
nogi zwiastuna radosnej nowiny, który
ogłasza pokój, zwiastuje szczęście (euaggelidzomenos agatha),
który obwieszcza zbawienie (sotērian),
który mówi do Syjonu:
Twój Bóg zaczął królować.

52,10 Pan obnażył już swe ramię
na oczach wszystkich narodów;
i wszystkie krańce ziemi zobaczą
zbawienie naszego Boga.

W prorocztwie Iz 52,7-12 dobra nowina to głoszenie pokoju, szczęścia, zbawienia i inauguracji królestwa Boga. Marek mocno podkreśla w swojej Ewangelii temat zbawienia, przy czym zbawienie może oznaczać uzdrowienie. Zobaczmy, jak Jezus nazywa uzdrowienie kobiety: „Córko, twoja wiara cię zbawiła (sesōken), idź w pokoju i bądź uzdrowiona ze swej dolegliwości” (Mk 5,34). To samo słowo używa w tym wypadku także Mateusz i Łukasz.

Jest przypadek, kiedy Marek używa słowa „zbawić” (sōdzō) tam, gdzie Mateusz używa innego słowa.

Mt 16,25 Bo kto chce zachować (sōsai) swoje życie, straci je, a kto straci swe życie z mego powodu znajdzie (eurē-sei) je.	Mk 8,35 Bo kto chce zachować (sōsai) swoje życie, straci je; a kto straci swe życie z powodu Mnie i Ewangelii, zachowa (sōsei) je.
--	--

Poza tym w 6,56 Marek pisze: „A wszyscy, którzy się Go dotknęli, odzyskiwali zdrowie (zostawali zbawieni)(esōdzonto)”. Tego tekstu nie posiada Mateusz.

W zakończeniu Ewangelii Mateusz nie pisze o zbawieniu lub potępieniu, natomiast pisze o tym Marek: „Kto uwierzy i przyjmie chrzest, będzie zbawiony (sōthēsetai); a kto nie uwierzy, będzie potępiony” (Mk 16,16).

Jezus obdarza pokojem, szczęściem i zbawieniem uwalniając od grzechu, od choroby, od złego ducha. Marek wyjątkowo usuwa z Ewangelii Mateusza jakąś perykopę, której treścią jest uzdrawianie przez Jezusa lub wypędzanie złego ducha. Marek usuwa z Ewangelii Mateusza opowiadanie o uzdrowieniu sługi setnika (Mt 8,5-13), podsumowanie o działalności cudotwórczej Jezusa (Mt 9,35-38), oraz wzmiankę o uzdrowieniach nad jeziorem (Mt 15,29-31), ale włącza perykopę o napływie ludu i licznych uzdrowieniach (Mk 3,7-12), oraz opowiadania o uzdrowieniu głuchoniemego (Mk 7,31-37) i o uzdrowieniu niewidomego (Mk 8,22-26).

Marek opuszcza jedną perykopę Mateusza, w której jest mowa o uwolnieniu nie-

mowy od złego ducha (Mt 9,32-34), za to włącza dwa inne teksty o egzorcyzmach: o uwolnieniu opętanego w synagodze w Kafarnaum (Mk 1,23-28) oraz tekst, w którym mówi o wielkim napływie ludzi do Jezusa i o uzdrawianiu oraz uwalnianiu przez Niego od złych duchów (Mk 3,7-12). Warto dodać, że Marek w 5,34 przeciwko Mateuszowi dodaje, „idź w pokoju”.

8. Ewangelia Marka o znakach królestwa, które już jest

Nadejście królestwa Bożego głosił Jan Chrzciciel a później Jezus. Powiedzieliśmy już, że termin „królestwo“ w Ewangeliach ma podwójne znaczenie, oznacza rzeczywistość, która ma nadejść (królestwo eschatologiczne) i rzeczywistość już obecną, którą zainaugurował Jezus. Oba te znaczenia występują w Ewangelii Marka, ale Marek bardziej niż Mateusz akcentuje królestwo już obecne (zrealizowane). Właśnie w Księdze Pocieszenia mowa jest nie tylko o przyjściu Boga (w przyszłości), ale też o panowaniu Boga już w czasie obecnym:

Iz 52,7 ... Twój Bóg zaczął królować.

Iz 52,10 Pan obnażył już swe ramię
na oczach wszystkich narodów;
i wszystkie krańce ziemi zobaczą
zbawienie naszego Boga.

W relacji do Iz 52,10 Marek zamieszcza tekst, którego Mateusz nie ma:

„Tym zaś, którzy uwierzą, te znaki towarzyszyć będą: w imię moje złe duchy będą wyrzucać, nowymi językami mówić będą, węże brać będą do rąk, i jeśli by co zatrutego wypili, nie będzie im szkodzić. Na chorych ręce kłaść będą, i ci odzyskają zdrowie“ (Mk 16,17-18).

Znaki będą towarzyszyć nie tym po końcu świata, ale już teraz, tym, którzy uwierzą.

W relacji do Iz 52,10 Marek zamieszcza w zakończeniu Ewangelii zdanie:

„Oni zaś poszli i głosili Ewangelię wszędzie, a Pan współdziałał z nimi i potwierdzał naukę znakami, które jej towarzyszyły” (Mk 16,20).

Tekstu paralelnego Mateusz nie posiada. Według Marka Pan już teraz współdziałał z tymi, którzy głoszą Ewangelię. Znaki królestwa już są, a więc królestwo już jest obecne.

9. Przeredagowanie przez Marka Mateuszowego kazania w przypowieściach

Powiedzieliśmy już, że w Ewangelii Mateusza kazanie w przypowieściach (Mt 13,1-52) odnosi się do tajemnicy królestwa i zawiera ono siedem przypowieści: o siewcy (Mt 13,1-17); o chwaście (Mt 13,24-30), o ziarnku gorczycy (Mt 13, 31-32), o zaczynie (Mt 13, 33); o skarbie (Mt 13, 44), o perle (Mt 13,45), o sieci (Mt 13, 47,50). Marek w swoim kazaniu paralelnym ma tylko dwie przypowieści z tytułem „o królestwie” oraz trzy bez tytułu: o lampie (Mk 4,21-23), o mierze (Mk 24,25), o zasiewie (Mk 4,26-29). Przypowieść o mierze i o zasiewie są jego własnymi. Przypowieść o lampie w nieco zmienionej formie znajduje się w Mt 5,15. Marek usuwa przypowieść o chwaście, o zaczynie, o skarbie, o perle, o sieci. Przypowieść o zaczynie usuwa być może z tego powodu, że ono przedstawia tę samą prawdę co przypowieść o ziarnku gorczycy, którą posiada – królestwo Boże będzie się rozwijało. W przypowieściach o skarbie i perle jest mowa o tym, że dla zdobycia królestwa trzeba „wszystko sprzedać”. Warunek ten mógł Markowi wydawać się zbyt trudny dla adresatów – bogatych Rzymian. Zwróćmy uwagę, że Marek w wielu przypadkach nie przejmował od Mateusza tekstów, w których Jezus mówił o potrzebie ubóstwa. Marek nie ma dwóch perykop, które są w Kazaniu na Górze w Mt, w których Jezus naucza o obojętności wobec dóbr materialnych: „Dobra trwałe” (Mt 6,19-24) i „Zbytek troski” (Mt 6,25-34). Marek nie ma perykopy o potrzebie wyrzeczenia, którą ma Mateusz (Mt 8,18-22):

„Gdy Jezus zobaczył tłum dokoła siebie, kazał odpłynąć na drugą stronę. Wtem przystąpił pewien uczonek w Piśmie i rzekł do Niego: „Nauczycielu, pójdą za Tobą, dokądkolwiek się udasz”. Jezus mu odpowiedział: „Lisy mają nory i ptaki powietrzne – gniazda, lecz Syn Człowieczy nie ma miejsca, gdzie by głowę mógł oprzeć”. Ktoś inny spośród uczniów rzekł do Niego: „Panie, pozwól mi najpierw pójść i pogrzebać mojego ojca!” Lecz Jezus mu odpowiedział: „Pójdź za Mną, a zostaw umarłym grzebanie ich umarłych!” (Mt 8,18-22).

W kazaniu misyjnym (Mt 10,9-10/Mk 6,8-9) Marek opuszcza nakaz Jezusa, aby apostołowie nie brali ze sobą ani sandałów, ani laski.

Mt	Mk
10,8-10 Darmo otrzymaliście, darmo dawajcie! Nie zdobywajcie złota ani srebra, ani miedzi do swych trzosów. Nie bierzcie na drogę torby ani dwóch sukien, ani sandałów ani laski!	6,8-9 i przykazał im, żeby nic ze sobą nie brali na drogę prócz laski: ani chleba, ani torby, ani pieniędzy w trzosie. Ale idźcie obuci w sandały i nie wdziewajcie dwóch sukien!

Dlaczego Marek opuszcza przypowieść o chwaście i o sieci? Prawdopodobnie z tego powodu, że obie przedstawiają królestwo w dwóch etapach: przed i po sędzie

ostatecznym. Marek pragnie skupić uwagę czytelnika na królestwie już obecnym.

Treścią perykopy, z zaznaczeniem, że jest o królestwie, którą Marek dodaje do swojego kazania w przypowieściach, jest przypowieść o zasiewie (Mk 4,26-29). Jest w niej mowa o królestwie w aspekcie królestwa zrealizowanego: królestwo będzie się rozwijało na ziemi własną mocą (mocą Bożą), niekoniecznie dzięki posłudze człowieka.

A co jest treścią przypowieści o lampie (Mk 4,21-23) i o mierze (Mk 4,24-25)? Nie ma wzmianki, że odnoszą się one do królestwa. Ale przypowieść o lampie łatwo skojarzyć z królestwem już zrealizowanym: lampa została wniesiona, Bóg już przemawia, „Kto ma uszy do słuchania, niechaj słucha!” (Mk 4,22).

Przypowieść o mierze jest dopowiedzeniem do poprzedniej przypowieści: „Uważajcie na to, czego słuchacie” (Mk 4,24). Według Marka Jezus poucza w tej przypowieści, jak należy słuchać o królestwie, którego przyjdzie już jest głoszone.

A zatem widzimy, że zasadniczo to, co Marek zostawia z Kazania Mateuszowego i to, co dodaje, odnosi się do królestwa już zrealizowanego. Trzeba dodać, że Marek wspomina o powtórny przyjsciu Chrystusa (Mk 13,24-27), ale nie włącza perykopy Mateuszowej o sądzie ostatecznym (Mt 25,31-46).

10. Usunięcie przez Marka przypowieści o dwóch etapach królestwa poza kazaniem w przypowieściach

Z dalszej części Ewangelii Mateusza usuwa on przypowieść o dwóch synach (Mt 21,28-32), ponieważ odnosi się ona do odrzucenia Ewangelii przez Żydów. To samo możemy powiedzieć o usunięciu przez Marka przypowieści o uczcie królewskiej (Mt 22,1-14). Natomiast usunięcie przypowieści o pannach roztropnych i nierozsądnych, w której mowa jest o tym, że nie wejdą do królestwa ci, którzy nie posiadają światła (Mt 25,1-13), oraz o talentach, w której Jezus naucza, że do królestwa nie wejdą ci, którzy zlekceważyli polecenie Pana (Mt 25,14-30), jest związane z mieszczącą się w nich nauką o królestwie przyszłym. Do tego przyszłego królestwa wejdą tylko ci, którzy na to zasłużą.

11. Koncepcja królestwa zrealizowanego w listach św. Pawła

Św. Paweł Apostoł bardzo rzadko używa terminu „królestwo”, tylko trzynaście razy, w tym cztery razy termin „królestwo“ odnosi do teraźniejszości a tylko jeden raz wyraźnie do przeszłości:

Rz 14,17 Bo królestwo Boże to nie sprawa tego, co się je i pije, ale to sprawiedliwość, pokój i radość w Duchu Świętym.

1 Kor 4,20 Albowiem nie w słowie, lecz w mocy przejawia się królestwo Boże.

Ef 5,5 O tym bowiem bądźcie przekonani, że żaden rozpustnik ani nieczysty, ani chciwiec – to jest bałwochwalca – nie ma dziedzictwa w królestwie Chrystusa

i Boga.

Kol 1,13-14 On uwolnił nas spod władzy ciemności i przeniósł do królestwa swego umiłowanego Syna, 14 w którym mamy odkupienie – odpuszczenie grzechów.

Jeden raz Paweł wyraźnie mówi o królestwie przyszłym w 2 Tm 4,18: „Wyrwie mnie Pan od wszelkiego złego czynu i wybawi mię, przyjmując do swego królestwa niebieskiego; Jemu chwała na wieki wieków! Amen.“

W pozostałych przypadkach nie można określić, o jakim królestwie jest mowa, tzn. w: 1 Kor 6,9; 6,10; 15,50; Gal 5,21; Kol 4,11; 1 Tes 2,12; 2 Tes 1,5; 4,1.

Paweł używa jednocześnie termin „królestwo” oraz termin „Ciało Chrystusa”, przy czym należy podkreślić, że przez wiarę należymy już do Ciała Chrystusa.

Rz 12,5 – podobnie wszyscy razem tworzymy jedno ciało w Chrystusie...

1 Kor 10,17 Ponieważ jeden jest chleb, przeto my, liczni, tworzymy jedno Ciało...

1 Kor 12,27 Wy przeto jesteście Ciałem Chrystusa i poszczególnymi członkami.

Ef 1,22 I wszystko poddał pod jego stopy, a Jego samego ustanowił nade wszystko Głową dla Kościoła, 23 który jest Jego Ciałem...

Ef 2,16 i [w ten sposób] jednych jak i drugich znów pojednać z Bogiem, w jednym Ciele przez krzyż, w sobie zadawszy śmierć wrogości.

Ef 4,4 Jedno jest Ciało i jeden Duch, bo też zostaliście wezwani do jednej nadziei...

Ef 4,12 dla przysposobienia świętych do wykonywania posługi, celem budowania Ciała Chrystusowego...

Ef 4,16 Z Niego całe Ciało – zespalane i utrzymywane w łączności dzięki całej więzi umacniającej każdy z członków stosownie do jego miary – przyczynia sobie wzrostu dla budowania siebie w miłości.

Ef 5,23 bo mąż jest głową żony, jak i Chrystus – Głową Kościoła: On Zbawca Ciała.

Kol 1,18 I On jest Głową Ciała – Kościoła.

Kol 3,15 A sercami waszymi niech rządzi pokój Chrystusowy, do którego też zostaliście wezwani w jednym Ciele.

Niekiedy termin „Ciało” uzupełnia Apostoł terminem „Kościół”.

12. Trzy powody podkreślania przez Marka królestwa zrealizowanego

12.1. Potrzeby ewangelizacji

Prawdopodobnie Marek uważał, że położenie akcentu na obecność królestwa już teraz, w eonie teraźniejszym, ułatwi odbiór Ewangelii przez adresatów, którymi są poganie. Św. Paweł miał bardzo złe doświadczenie – o czym Marek musiał wiedzieć – kiedy na Areopagu w Atenach zaczął mówić o sędzie i zmartwychwstaniu Jezusa (Dz 17,6nn). Z Dziejów Apostolskich wiemy, że św. Paweł w Listrze po tym, jak pogański kapłan chciał jemu i Barnabie złożyć ofiarę z wołu, mówi o konieczności

ści odwrócenia się od kultu pogańskiego, ale zaraz dodaje, że prawdziwy Bóg zsyła na nich nieustannie różne dobra i napełnia ich radością (por. Dz 14,15-17). Zacząć ewangelizację od świadectw mocy Jezusa i przedstawieniu królestwa już obecnego, do którego już teraz można wejść i cieszyć się jego dobrami, to według Marka najlepsza metoda ewangelizacji. Tym bardziej, że sam Jezus głosił obecność królestwa Bożego na ziemi i od tego zaczął. Oczywiście, o życiu przyszłym trzeba mówić, ale ten temat Marek zostawia na koniec.

12.2. Proroctwa o Ewangelii

Proroctwa o Ewangelii w Księdze Izajasza przedstawiają królestwo Boga jako już obecne. Bóg już panuje. Już widać Jego wspaniałe dzieła. Marek pisząc Ewangelię miał solidną podstawę, aby swoje dzieło uczynić przesłaniem o królestwie Bożym już zrealizowanym.

12.3. Wpływ św. Pawła

Św. Marek towarzyszył św. Pawłowi w niektórych jego podróżach i w dwuletnim pobycie w więzieniu w Cezarei Palestyńskiej i na pewno znał jego Listy – był jego współpracownikiem i uczniem. Św. Paweł trzykrotnie wspomina Marka w swoich Listach (por.: Kol 4,10; 2 Tm 4,11; Fil 24). Dlatego trudno nie przyjąć, że Marek w pisaniu swojego dzieła był pod wpływem Pawła. Ten wpływ odnosi się niewątpliwie do tematu królestwa. Paweł głosi królestwo, ale najchętniej posługuje się mistyczną koncepcją ciała. Według niego wszyscy wierzący stanowią Ciało Chrystusa. Królestwo to za mało. Każdy wierzący i wszyscy razem są tak ściśle złączeni z Jezusem, że stanowią w jakim sensie Jego Ciało. Jezus w nich żyje, a oni w Nim. Prawdopodobnie – między innymi – pod wpływem św. Pawła Marek usuwa ze swojego źródła – Ewangelii Mateusza – bardzo wiele tekstów o królestwie, ponieważ mówią o królestwie przyszłym (po śmierci).

13. Wpływ Księgi Pocieszenia (Iz 40-55) na gatunek literacki i kompozycję Mk

Dzieło św. Marka zupełnie inny gatunek literacki niż dzieło św. Mateusza i św. Łukasza. Dzieła wszystkich trzech ewangelistów nazywamy „Ewangelią”, ale gatunek literacki ewangelii posiada tylko dzieło Marka. Mateusz pisał historię nowego wyjścia i Księgę Nowego Prawa ściśle wzorując się na Heksateuchu. Według pierwotnej gminy Jezus był nowym Mojżeszem zapowiedzianym w Księdze Powtórzonego Prawa (Pwt 18,15-18) „Pan, Bóg twój wzbudzi ci proroka spośród braci twoich podobnego do mnie...” Według pierwotnej gminy Jezus był też drugim Jozuem, który wywalczył wierzącym nową Ziemię Obiecaną – niebo. Św. Łukasz pisze historię mesjańskiego dzieła zbawienia. Natomiast św. Marek pisze Dobrą Nowinę

Jezusa Syna Bożego – Jezusowe przesłanie o nadejściu królestwa Bożego². W tym przesłaniu jednak nie mogło zabraknąć faktów z życia Jezusa, znaków i cudów, jakie czynił a przede wszystkim Jego męki i zmartwychwstania, ponieważ te fakty uwiarygadniały dobrą nowinę. Marek dzieło swoje nazywa Ewangelią nawiązując do nauczania Jezusa oraz do prorocत्व o Ewangelii w Księdze Pocieszenia w Księdze Izajasza. Księga Pocieszenia staje się też dla niego wzorem, jak rozpocząć dzieło o Ewangelii Jezusa. Rozpoczyna od początkowych tekstów tej Księgi, które mówią o przyjściu Boga, o inauguracji Jego królowania i o głoszeniu Ewangelii.

W związku z takimi założeniami swojego dzieła Marek, chociaż korzysta z Ewangelii Mateusza, tylko częściowo przejmując kompozycję dzieła Mateuszowego. Pod wpływem Mateusza przedstawia działalność Jezusa w dwóch etapach: działalność w Galilei, oraz działalność w Judei. Kolejność perykop wziętych z Mt Marek w drugiej części swojej Ewangelii (od pierwszej zapowiedzi męki; Mk 8,31) ma prawie identyczną. Zgodnie z założeniami swojej Ewangelii Marek usuwa wiele tekstów Mateuszowych; przede wszystkim usuwa Mateuszową „Ewangelię dziecięctwa”, ponieważ nie jest ona dobrą nowiną Jezusa, usuwa Kazanie na Górze³, ponieważ jest ono zbiorem nauk etycznych, a więc też nie jest dobrą nowiną. Trzeba jednak dodać, że Marek nie usuwa zupełnie Mateuszowych logionów Jezusa o etyce. Wejście do królestwa łączy się z nawróceniem, dlatego w drugiej części Ewangelii mamy kilka pouczeń Jezusa o prawie moralnym, między innymi: o zaparciu się siebie (por. Mk 8,34-38); o pokorze (por. Mk 9,35-37), o nierozzerwalności małżeństwa (por. Mk 10,1-12), o niebezpieczeństwie bogactw (por. Mk 10, 23-27), o przełożeniu jako służbie (por. Mk 10,41-45), o miłości jako największym przykazaniu (por. Mk 12,28-31). Marek skraca także Mateuszowe kazanie w przypowieściach, które w Ewangelii Mateusza jest w dużej mierze o królestwie, które ma przyjść. Jeśli chodzi o Mateuszowe Kazanie na Górze, to wielu biblistów twierdzi, że Marek go nie znał, ponieważ nie mógłby go usunąć. Jest to błąd. Marek musiał znać to Kazanie, ponieważ w swojej Ewangelii ma on aż cztery logiony z tego Kazania: logion o soli (Mt 5,13/Mk 9,50), logion o świetle (Mt 5,14/Mk 4,21), logion o przebaczeniu (Mt 6,14-15/ Mk 11,25-26) i logion o mierze (Mt 7,1-2/Mk 4,24). Marek posiada także zdanie z zakończenia Kazania o podziwie słuchaczy (Mt 7,28-29/Mk 1,22).

Podsumowanie

Jakkolwiek dzieła trzech ewangelistów o Jezusie nazywamy Ewangelią, to jednak każda z nich ma inny gatunek literacki: Mateusz pisze historię nowego wyjścia, Łukasz pisze historię mesjańskiego dzieła zbawienia, a tylko Marek pisze Ewangelię

² Zob. A. Kowalczyk., *Wpływ typologii oraz tekstów Starego Testamentu na redakcję Ewangelii Mateusza*, Pelplin 2004.

³ O tym, że Marek znał Mateuszowe Kazanie na Górze wypowiada się M.-É., Boismard; zob. M.-É. Boismard, *Influences matthéennes sur l'ultime rédaction de l'évangile de Marc*, w: M. Sabbe, *L'évangile selon Marc. Tradition et rédaction*, Gembloux 1974, s. 93-101; Na temat usunięcia Kazania na Górze przez Marka zob. A.Kowalczyk, *Geneza Ewangelii Marka*, Pelplin 2004, s. 178.

Jezusa Syna Bożego – przesłanie o przyjściu Boga i inauguracji królestwa Bożego. Temat o inauguracji królestwa Marek znajduje w Mt oraz w Księdze Pocieszenia w Iz 40-55. Księga Pocieszenia wywiera na niego wielki wpływ, ponieważ tam znajduje prorocтва o głoszeniu Ewangelii⁴.

Celem tego artykułu nie jest omawianie problemu synoptycznego, ale warto dodać kilka słów na ten temat. Na ogół różnice między Mt a Mk tłumaczy się w ten sposób, że Mateusz przejął Ewangelię Marka (niemal cała treść Ewangelii Marka znajduje się w Ewangelii Mateusza), zmienił jej kompozycję i uzupełnił wieloma swoimi tekstami. Powtarza się, że jest niemożliwe, aby Marek usunął z Ewangelii Mateusza wiele ważnych tekstów i zmienił jej piękną kompozycję⁵. Na ogół też różnice w tekstach między Mt i Mk bibliści starają się wyjaśnić różnicami w źródłach. Te próby wyjaśnień ciągle ponawiane na różne sposoby nie prowadzą jednak do w pełni uzasadnionych stwierdzeń. Należy przyjąć, że problem synoptyczny jest wynikiem pracy redakcyjnej ewangelistów: jest wynikiem innych rodzajów literackich poszczególnych dzieł, oraz dosyć swobodnym traktowaniem źródeł⁶, jeśli chodzi o słownictwo i redakcję perykop.

Literatura

- Ambrozic, A. M., *St. Mark's Concept of the Kingdom of God*, Würzburg 1970.M.-É.
Boismard, *Influences matthéennes sur l'ultime rédaction de l'évangile de Marc*, w: red. M. Sabbe, *L'évangelie selon Marc. Tradition et rédaction*, Gembloux 1974, s. 93-101.
Howard, G., *Stylistic inversion and synoptic tradition*. „Journal of Biblical Literature” 97/3 (1978), s. 375-89.
Kowalczyk, A., *Geneza Ewangelii Marka*, Pelplin 2004.
Kowalczyk, A., *Wpływ typologii oraz tekstów Starego Testamentu na redakcję Ewangelii Mateusza*, Pelplin 2004.
Longstaff, T. R., *Evidence of Conflation in Mark? A Study in the Synoptic Problem*, Missoula 1977.
Robinson, I. M., *The Problem of History in Mark*, London 1962.
Rolland, Ph., *Les Premiers Évangiles. Un nouveau regard sur le probleme synoptique (LD 116) Paris 1984*.
Scheck, R., *Isaiah in the Gospel of Mark I-VIII*, Vellejo 1994.
Schniewind, J., *Das Evangelium nach Markus*, München 1968.
Watts, R. E., *Isaiah's New Exodus in Marc*, Grand Rapids, Baker 2000.

⁴ O tym, że istotą dobrej nowiny w Ewangelii Marka jest przyjście królestwa Bożego piszą także: A. M. Ambrozic, *St. Mark's Concept of the Kingdom of God*, Würzburg 1970; J. Schniewind, *Das Evangelium nach Markus*, München 1968, s. 43; J. M. Robinson, *The Problem of History in Mark*, London 1962, s. 23.

⁵ Zob. Ph. Rolland, *Les premiers Évangiles. Un nouveau regard sur le probleme synoptique (LD 116)*, Paris 1984.

⁶ Por. T. R. W. Longstaff, *Evidence of Conflation in Mark? A Study in the Synoptic Problem*, Missoula 1977; G. Howard, *Stylistic inversion and synoptic tradition*, *Journal of Biblical Literature* 97/3 (1978), s 375-89; A. Kowalczyk, *Geneza Ewangelii Marka*, Pelplin 2004, s 188nn

The Gospel According to Mark as the Message of the Realised Kingdom of God

Summary: Although the works of the evangelists about Jesus are all named “gospels”, each of them has a different literary genre: Matthew writes the history of the new Exodus, Luke writes the history of the messianic work of salvation, while Mark, who called his work “The Gospel of Jesus Christ, the Son of God” (Mk 1,1), writes the message of the coming and the inauguration of the kingdom of God. The theme of the inauguration of the kingdom is found by Mark in Matt. and the Book of Consolation in Is 40-55. The term “the kingdom” is found in the gospels in two significations: as the kingdom of the present era, and as the kingdom of the future era. The kingdom in this first signification is especially emphasized by Mark; he removed many texts about the future kingdom. Why? Probably he is under the influence of the Book of Consolation as well as of the letters of Saint Paul. He recognizes that centring on the kingdom which is present is more conducive to the reception of the gospel by the Gentiles.

It is not the purpose of this article to present the synoptic problem, but it is worth commenting briefly on this theme. The differences between Matt. and Mark are usually explained by saying that Matthew took over the Gospel of Mark, but changed its composition and added many of his own texts to it. Many think that it is not possible that important texts of Matthew were removed by Mark and its beautiful composition changed by him. Biblical scholars try to explain the difference between Mt and Mk by the differences in their sources. These attempts at explanation do not lead to justified conclusions. The synoptic problem is the result of the editorial work of the evangelists; it is the result of differences with regard to the literary genre as well as to freedom in the use of the sources by the evangelists.

Keywords: The Gospel according to Saint Mark, Literary genre of the Gospel of Mark, the assumptions of the Gospel of Mark, the editorial work of Mark.